

AZ ANGYALOKRÓL SZÓL?

Danyi Zoltán: *A dögeltakarító*

Őszintén meg kell vallanom, rég találkoztam már olyan könyvvel, amely ennyire nyugtalanítóan hatott volna rám, mint Danyi Zoltán új, az idei Ünnepi Könyvhétre megjelent regénye. *A dögeltakarító*

megrázó és traumatikus történetének szuggesztív erőterébe csöppenne az olvasó egyszerre szembesül személyes és kollektív tragédiák kitörölhetetlennek tűnő árnyaival, a nyomasztó múlt labirintusában rekedt áldozatok kétségbeesett kiütkeresésével, miközben újra és újra a délszláv háború iszonyatának groteszk ábrázata mered rá a sorok közül. S bár esetünkben közel sem arról van szó, hogy a *háború nyelvének* megidézése (pontosabban szólva: az ennek voltaképpen lehetőségéért és ezen keresztül egyfajta megértésért vívott küzdelem) valami teljességgel újszerű volna a zentai születésű szerző munkásságában; meglátásom szerint ugyanakkor eddig sehol sem érte el a megrázkódtatással való szembenézésnek azt a zsigeri módon felzaklató szintjét, mint *A dögeltakarító*ban.

Mindaz, amit például már a 2010-es *Hullámok után a tó sima tükre* egyes, a menekvés, a kilátástalanság, valamint az erőszak, az agresszió hangját megelőlegező rövidprózái (pl.: *Egyre csak el, Eggyé válni a hideggel*), vagy – és immár tematikájában is sokkal direktebb módon – a három évvel ezelőtt napvilágot látott *Több fehér* című lírakötet *Háborús versek* ciklusának darabjai e sajátos nyelvből megsejtetnek, az a szóban forgó regény lapjain válik szinte végzetesen kiélezetté. A neurotikus és vulgáris, s legtöbbször egyfajta bizarr tragikumban kicsúcsosodó szövegfolyam képét magukra öltő fejezetek mellett, hogy az elbeszélhetőség határait feszegető realitás húsba vágóan precíz látleletét adják, némiképp paradox módon mintha pontosan az ezen beszédmód lehetőségességére irányuló, legradikálisabb kérdésfeltevésésként realizálódnak az olvasóban.

Danyi könyvének névtelen főhőse – aki „az úgynevezett »vajdasági magyarok«” e kontextusban cseppet sem súlytalan bélyegét viseli magán –, miután egykor maga is tevékeny részese volt a felbomló Jugoszlávia területén tomboló háborús eseményeknek, helyét keresve sodródik a világban. Hol az Amerikába jutás lázálmos terveit szövögeti, hol benzint csempészik a szerb-magyar határon, hol állati tetemeket takarít el az utakról, vagy éppenséggel

egy tengerparti villa építkezési munkálataiba igyekszik bekapcsolódni. Hamar nyilvánvalóvá válik azonban, hogy ez az első pillanattól kezdve inkább az elkeseredettség és a kétségbeesés, semmint a remény visszhangjaitól terhes helykeresés valójában nem más, mint újabb és újabb menekülési kísérletek sorozata a kínzó emlékektől terhes múlt elől.

Berlin, Budapest, Belgrád, Split, Újvidék, Temerin: megannyi, az újrakezdés kétes ígéretével kecsegtető, ám rendre kudarcba fúló próbálkozás arra, hogy hősünk a múltbéli traumák egyre nyomasztóbb útvesztőiből valamiféle kiutat találjon, hogy végre le tudja zárni „azokat a mindent lecsupaszító, mindent kicsontozó éveket, amelyek nem tudtak vagy nem akartak véget érni azóta se”. Az áhított megszabadulás szűnni nem akaró mantrái – „mert ő most már végleg be akarja fejezni, végleg le akarja zárni ezt a kurva háborút” – mindeközben nemhogy megnyugvást nem hoznak e tétova bolyongásba, de egyre zaklatottabb és egyre frusztrálóbb burjánzásba csapó jelenlétükkel szinte végzetszerűen terelik a főhőst az oly nagyon elkerülni próbált irányba. Induljon ugyanis bármerre és tápláljon bármiféle halovány vagy éppenséggel a szorongás nagyon is reális poklában fogant, ámbátor végzetesen irreális méretűre duzzasztott reményt, a háború cezúrája előbb vagy utóbb áthatolhatatlan falként magasodik ott minden ösvényen, egyre élesebben láthatóvá téve magukat az elfeledni igyekezett emlékeket.

A dögeltakarító a kérlelhetetlen szembenézés regénye. Keserűen éles balkáni anizksz, tragikus látlelet a sokszorosán terhelt és számunkra nagyon is ismerős kelet- és dél-európai valóságról, e sokszínűségéből profitálni képtelen földről, ahol „az ember egy kurva lépést se tehet [...] anélkül, hogy bele ne botlana az elcsesztett múltba”, ahol „mindenki belelőtt már mindenkit a Dunába és mindenki többször is megkúrta mindenki anyját”. Rommá lőtt tanyák, megaláztatás és embertelenség, vérfagyasztó kegyetlenséggel agyonlőtt civilek és hadifoglyok, egy horvát nő csoportos megerőszkolásának emléke, véget nem érő harckocsizörej és gépfegyverropogás, sebesülés és eszméletvesztés – a félelem és a pusztítás beteges ájultságba hajló orgiáinak képei villannak fel a múltból, miközben a jelen egyre inkább az emberiségétől megfosztott ember tragikus alakjáról szól. Hősünk nem csupán lelkileg görnyedezik e brutális sorsteher súlya alatt, hanem fizikai valójában is. A traumatikus élmények nyomai testi diszfunkciók (az emésztés, az ürítés nehézségei) végeérhetetlen sorozatának pokoli és groteszk zárlatába torkollnak, nyers és plasztikus elevenséggel téve kézzelfoghatóvá az emlékek feldolgozhatatlanságát: „a pisa nem akart megindulni az istenért se, úgyhogy mérgében többször belerúgott a falba, majd pedig leült a szép tiszta ülőkére, és elkezdte számolni a padló márványlapjain a virágmintás berakásokat, mert a számolás régebben bevált, most viszont hiába [...], és akkor megpróbált másra gondolni [...], de most ez se akart segíteni valahogy, és

akkor arra gondolt, hogy talán soha nem fog elmúlni ez a gané háború, és hogy a kurva anyját annak a tahó Grbnek, aki éppen akkor lőtte szét a tökeit annak a nyomorultnak, amikor ő a ház sarkánál hugyozni készült, mert [...] neki elakadt a vizelete, és azóta se tud rendesen hugyozni, [...] és akkor azt vette észre, hogy könnyes lett a szeme, és eszébe jutott az 37 is, hogy mennyire irigyelte ezt a tahó Grbet, amiért bárhol és bármikor tudott pisálni, és amikor erre gondolt, akkor nagy nehezen megindult végre”.

A testi-lelki funkciók normalitásának csődje, az élet ritmusának és természetes folyamatainak darabokra hullása, karöltve a „kicsontozó éveket” lezárni igyekvő törekvések egyre kontrollálhatatlanabban és egyre kétségbe ejtőbb tempóban széteső áradatával, mintha együttesen vezetnék Danyi gyötrődő karakterét arra a felismerésre, hogy „már csak a repedések tartják össze a dolgokat, a repedések és a törések”. Tagadhatatlanul szemléletes szimbolikája van annak az epizódnak, amelyben ez a felismerés megtörténik: az emlékeivel számot vetni próbáló főhős egy épülő spliti villában, egy gigantikus méretű fali mozaik formájában testet öltő szerb címer kirakásán dolgozva jut el a „repedések és a törések” esztétikájának egyfajta *axis mundiként* élénk tároló kiteljesedéséig. A valóság fragmentálódásának elemi tapasztalata – amely kétségkívül szorosan összefonódik egy, a teljesség érzetével kísértő, békés(ebb) múlt és egy ebből eredő, soha meg nem valósult jövő elvesztésével is (vö.: „Jugoszlávia teljesen elmerült az iszapban”) – mintha végleg megfosztaná a regény névtelen vajdasági magyarját (*nota bene*: a cselekmény többi, nem kevésbé traumatizált „ex-juhoszláv” hőse sem kivétel ez alól) a lehetőségtől, hogy bármikor is teljes és maradéktalan válaszokkal bírjon saját létének sorskérdéseit illetően. Az élet minden enyhet és menedéket adó illúziójával együtt szétforgácsolódik az egykori „jugó” otthon infernális átalakulásában.

A „repedések és a törések” realitásával, a háború kitörölhetetlen stigmájának minden „utániságot” darabokra szaggató valóságával – amit kendőzetlen vulgaritással szimbolizál a házakra és tankokra festett „nemzeti címer”, amelyet *egyszer s mindenkorra* „szarral és gecivel kentek össze a háborúban” – való szembesülés egyszerre mozdít ki és készlet ezáltal a megtisztulás vég nélküli keresésére (a „dögök eltakarítására”), és egyszerre paralizál a pusztítás éveinek véget érni nem tudó jelenében. S ha van tétje Danyi Zoltán regényének – márpedig véleményem szerint nem kis súlyokat mozgó tétje van –, akkor az valahol itt keresendő. Nem feltétlenül a múlt úgynevezett tényeinek racionális és aprólékos feltárása vezet el minket a tragédia megértéshez (mert ez voltaképpen nem más, mint egy eltávolító, elidegenítő mozzanat, az asztal lesöprése, vitrinbe zárás és elhárítás), hanem a háború utáni jelen abszurdításával való feltétel nélküli konfrontálódás

maradéktalan vállalása – a múlt nagyon is eleven jelenlétének elfogadása. Nem feltétlenül az itt a legfőbb kérdés, hogy fel lehet-e dolgozni és túl lehet-e jutni az embertelen iszonyaton, hogy van-e lehetőség a szilánkokra tört világ újbóli összeragasztására, hanem sokkal inkább az, hogy mi meg

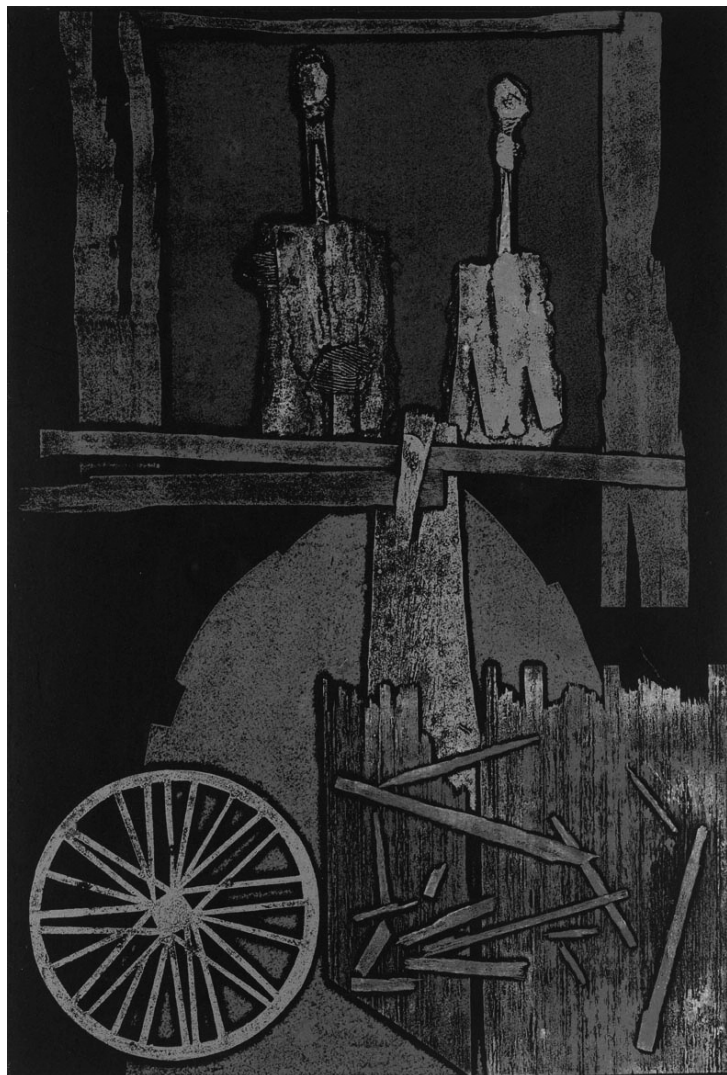
38 tudjuk-e érteni, hogy mit jelent a háború velünk élő valósága. Hogy mit jelent nem csupán átugrani a törések és repedések felett, pusztán csak nyugtázva létezésüket, de belezuhanni a köztük tátongó legsötétebb szakadékokba.

„Megtettük, mert megtehettük, és ha így történt, akkor így is kellett történnie, ha pedig így kellett történnie, akkor egyikünk sem tehet arról, hogy megtettük” – szól az „ellenséges tanyák »megtisztítását«” felidéző emlékéradat közepette *A dögeltakarító* talán egyik legkeményebb és legmélyebbre hatoló mondata, amivel kapcsolatban a szerző maga is megjegyzi egy blogbejegyzésében,¹ hogy „ez a legkevésbé sem a felelősség relativizálását jelenti, hanem pontosan ugyanazt, amiről Pilinszky beszélt: »Mindaz, ami itt történt, botrány, amennyiben *megettörténhetett*, és kivétel nélkül szent, amennyiben *megettörtént*.«” *Pontosan ugyanazt*. Ha kínál bármiféle választ számunkra ez az olvasót sokszor bábeli zúrjavarként körülölelő, zaklatott és olykor meglehetősen túlfeszített szövegfolyam, az talán valóban az Auschwitzról és a világháború tragédiájáról medítáló Pilinszky gondolataival állítható párhuzamba. Hogy a múlt elől ne menekülni próbáljunk, azt ne tagadni vagy éppenséggel elfe(le)dni igyekezzük, hanem állítsuk *fénybe*. „[M]ert mi van akkor, gondolta, ha nem is a falakra és a tankokra festett címerekről, hanem valami egészen másról szólt ez az egész, például az angyalokról, akik lejöttek közéjük, hogy megmutassák, milyen az, ha a mennyországot felturbózzák...” Szembenézni az angyalokkal és felismerni, hogy a szorongás megváltást kereső tekintete talán pont az *iszonyú* pillantásukból eredő, kijózanító megrázkódtatást várja. Mert hiszen mi van, ha csupán azért nem tudunk szabadulni az örület tornácára vető emlékektől, mert nem merészkedünk elég közel hozzájuk; mert valami zsigeri rettegés hálójában vergődve, bármennyit is beszéljünk róluk, valójában nem merjük felvállalni és ezáltal megérteni ki-törölhetetlenül belénk és velünk égő igazságukat.

Csakúgy, mint ólmos terheivel küszködő, azokkal végzetesen magára maradó hősét, az olvasót is embert próbáló kihívások elé állítja Danyi Zoltán regénye. Szinte a végletekig fokozottan nyers, a kényelmes szemlélődésből kegyetlenül kimozdító, roppant odafigyelést igénylő és alaposan megrendítő könyv *A dögeltakarító*. S ha az ember egyszer valóban kellő időt és teret hagy magában ennek a könnyűnek vagy könnyednek cseppet sem nevezhető, rendkívül tömény, ugyanakkor hihetetlenül szuggesztív és elementáris felkavaró erővel bíró olvasmányoknak, akkor talán még több dilemmával találja magát szemben, mint hősünk hét fejezetre nyúló, egyfajta beavatásként is

értelmezhető pokoljárása előtt. Danyi hátborzongató precizitással teríti szét előttünk legmélyebb aggodalmaink és legelemibb gátlásaink mozaikjait. Nyugalanság. Hogy mi van a szorongáson túl. Hogy akkor vajon hogyan is fest a megtisztulás. Hogy vajon sikerül-e valaha is tisztára mosni azokat a címereket és van-e, lehet-e, szabad-e így tovább. (*Magvető, Bp. 39 2015.*)

¹ DANYI Zoltán, *Eső*, <https://danyizoltan.wordpress.com/2015/07/09/eso/> (Hozzáférés: 2015. 09. 24.) Kiemelések az eredetiben.

Új Forrás 2015/9 – Tokai Tamás: Az anyjalokról szól?
Danyi Zoltán: A döglétkarító